

INDSIGTSRAPPORT

Når ildsjæle skaber underværker*

*En undersøgelse af Underværker som strategisk indsats med henblik på at analysere Underværkers betydning og identificere udviklingspotentialer i tråd med Realdanias filantropiske strategi

Indhold

1	Introduktion og tilgang	3
2	Analytisk ramme	8
3	Hvad er et Underværk?	12
4	Hvordan bliver drømmene til virkelighed?	20
5	Hvilken betydning har Underværker for de byggende ildsjæle og deres lokalsamfund?	30
	● <i>Social værdi</i>	
	● <i>Kulturel værdi</i>	
	● <i>Miljømæssig værdi</i>	
	● <i>Økonomisk værdi</i>	
6	Perspektiver på Underværker	50
	Litteraturliste og bilag	56

1.

Introduktion og tilgang

Underværkers betydning

Siden 2011 har Underværker støttet frivillige projekter i det byggede miljø i hele Danmark. Underværker er efterhånden blevet en fast del af de byggende ildsjæles univers – en anerkendt sparrings- og finansieringspartner, og det sted, man kigger hen, når man har fået en god idé til et projekt.

Underværker har sat nye standarder for, hvordan man som pulje kan sætte ildsjælene fri, møde mennesker i øjenhøjde og skabe transparens, dynamik og ligeværd i ansøgningsprocesserne.

Men ildsjælene udvikler sig, og ligeledes gør rammerne omkring dem. Derfor ønskede Realdania, sammen med Underværkers sekretariat, at undersøge, hvilken betydning Underværker har for de lokalsamfund, projekterne er en del af.

Denne rapport præsenterer resultaterne af den undersøgelse. Her ser vi tilbage på Underværkers betydning for ildsjæle, lokalsamfund og bygninger. Undersøgelsen har også givet anledning til at pege på, hvordan Underværker bedst muligt understøtter Realdanias filantropiststrategi for 2025-2031 for 'Stedets potentialer' og 'Levende lokalsamfund', og hvordan Underværker kan blive endnu bedre til at hjælpe ildsjæle med at gøre gode idéer til virkelighed.

Foto: Realdania / Underværker

NØGLESPØRGSMÅL

Hvad betyder Underværker for de byggende ildsjæle og deres lokalsamfund? Og hvordan kan Underværker som strategisk indsats skærpes med henblik på at forløse yderligere potentialer for social resiliens?

Datakilder for undersøgelsen af Underværker

Analysen bygger på eksisterende viden og materialer, der gennem en iterativ tilgang er genbesøgt med den nye kvalitative data. Indsigtsrapporten står dermed på et både bredt og dybt vidensgrundlag.

Alle interviews er gennemført online.

Udvalgte respondenter i undersøgelsen

Analysen bygger på input fra en række forskellige respondenter, der har delt deres perspektiver på Underværkerindsatsen.

Respondenterne er udvalgt i samarbejde med sekretariatet i BARK med henblik på at repræsentere en god spredning af projekter på tværs af geografi, målgruppe, type af byggeri og faglighed.

Enkelte af respondenterne er rekrutteret på baggrund af henvisning fra ildsjælene som betydningsfulde hjælpere, der har haft stor betydning for projekternes proces og udfald.

Vi har talt med:

- 12 ildsjæle
- 7 rådgivere/betydningsfulde hjælpere
- 2 tidl. Jurymedlemmer

ILDSJÆLE	 Pavillon K	 Harrevig Grønne Samlingshus	 Nbnted	 Skibet Makerspace	 Møbelfabrikken Nexø	 Turning Tables	 Remisen Skjern	 Gul Stue – Bedst mod West	 Motorfabrikken Marstal	 Dynamo Workspace
ILDSJÆLE (AFBRUDEDE PROJEKTER)	 Beboerhuset Tingbjerg	 Omega Skatehal								
RÅDGIVERE	 Michael Lyngne Lyngne	 Rasmus C. Hamann (Stedse)	 Marianne D. Pedersen (Stedse)	 Anna Mette Exner (A. M. Exner Arkitektur)	 Jes Vagnby (Jes Vagnby Arkitektur)					
BETYDNINGSFULDE HJÆLPERE	 Henrik Lyng (pensioneret arkitekt)	 Morten R. Larsen (Skrive Kommune)								
TIDL. JURYMEDLEMMER	 Kristian Krog (Maltfabrikken)	 Esbén Danielsen (Kulturens Analyseinstitut)								

2.

Analytisk ramme

Dwelling hjælper os til at forstå mødet mellem sted og menneske

Data fra interviews peger på, at vi kan forstå, hvad der er på spil i mødet mellem ildsjæle, fysiske steder og Underværker som indsats gennem antropologen Tim Ingolds begreb 'dwelling'.

Ingold definerer dwelling som en eksistentiel og perceptuel måde at være i verden på, der står i kontrast til 'the building perspective'. I et 'building perspektiv' designer og bygger mennesker deres omgivelser for dernæst at bebo dem. Dwelling betegner omvendt en opløsning af distinktionen mellem mennesket og dets omgivelser, hvor det at bygge og det at bebo ikke meningsfuldt kan adskilles.

Det betyder, at bygninger, steder og landskaber er levende og foranderlige og kontinuerligt bliver formet gennem tid, interaktion og bevægelse.

Konkret om byggerier siger Ingold, at det er en proces, der hele tiden er i gang, så længe mennesket opholder sig i et miljø. Byggeriprocessen er dermed ikke en teknisk, afgrænset og målrettet proces med en klar afslutning, men en åben og levende praksis, hvor livet og omgivelserne udvikler sig løbende, tæt forbundet med menneskernes måde at bo i verden på, og hvor plan og handling smelter sammen¹.

"It is through being inhabited, rather than through its assimilation to a formal design specification, that the world becomes a meaningful environment for people"

Tim Ingold (2000)

ANALYTISK RAMME

Mennesker og steder former hinanden

Tilstedeværelse, det at være opmærksomt og aktivt engageret i verden omkring sig, er en central del af dwelling-perspektivet. Det er en fænomenologisk forståelse af 'at være i verden' fremfor at være et selvstændigt, afgrænset individ, der står over for en verden 'derude'.

Tilstedeværelse, det at være til stede, er deltagelsen i et sammensat felt af relationer med ting, natur og mennesker. Steder bliver på denne måde ikke blot 'kulisser' med spor af liv og handling, men er integreret i menneskeligt liv og praksis. Mennesker både former og præges af steder¹.

Denne forståelse af mennesket i sine omgivelser giver en prisme til at forstå Underværkers betydning. Stedet tænder et engagement og er et værktøj for fællesskabet, men det faciliterer også et møde mellem mennesker og skaber menneskelig udvikling. Vi er derfor nødt til at have et dobbelt blik på de fysiske forandringer og de sociale forandringer på samme tid.

1: Ingold, T. (2000).

Analysens centrale begreber

For at kunne opnå en fælles forståelse af analysen, har vi her rammesat rapportens analytiske blik ved at introducere og definere væsentlige begreber:

Social resiliens

Resiliens er et psykologiske begreb, der betegner en særlig modstandskraft og robusthed². Resiliens er ikke forbeholdt det enkelte individ, men kan også dannes på et samfundsmæssigt niveau. Her indebærer det samfundets evne til at håndtere og overvinde udfordringer og kriser gennem fællesskab og social relationer. Social resiliens fokuserer i denne forstand på, hvordan sociale systemer og fællesskaber kan styrke individers og grupper modstandsdygtighed og tilpasningsevne gennem solidaritet, støtte og samarbejde. Interventioner er et af de greb, der kan benyttes, for at bidrage til at fremme den sociale resiliens³.

Et sted

Et sted kan både dække over en konkret bygning, men også et område med en bestemt beliggenhed og begrænset størrelse, fx hvor noget befinder sig eller noget foregår⁴.

Foto: Laura Willestedt

3.

Hvad er et underværk?

“To dwell is to inhabit the world as it is known and experienced through movement and engagement, rather than to occupy a built environment designed in advance.”

TIM INGOLD

THE PERCEPTION OF THE ENVIRONMENT

HVAD ER ET UNDERVÆRK?

Kombinationen af en drøm, et sted og troen på projektet fra en risikovillig pulje

Foto: underværker.dk/presse-og-nyheder/fra-ide-til-drift-styrk-jeres-projekt-med-den-rette-organisering/

Et Underværk begynder med en drøm – en drøm hos ildsjæle, der ser potentialet i et sted og ønsker at skabe social og kulturel forandring gennem fysiske rammer. Drømmene er sjældent kun deres egne, men deles af fællesskaber, som ønsker at skabe nye muligheder og aktiviteter og dermed øge den lokale stolthed og identitetsfølelse.

Stedet spiller en afgørende rolle som medskaber af visionen. Drøm og sted smelter sammen i en proces, hvor ildsjælene ikke blot forandrer omgivelserne, men selv formes i samspillet med dem. Stedet besjæles og der skabes nye fællesskaber og

relationer, der rækker ud over det konkrete rum.

For at drømmen kan blive til virkelighed kræver det imidlertid også en risikovillighed – både hos ildsjælene, der tør handle uden garanti for succes, og hos fonden, der tør give slip på kontrollen og overlade ansvaret til dem, der skaber forandringer nedefra. I dette ligger en generøsitet og en form for aktivisme, der vidner om en tro på, at lokal handlekraft og engagement kan løfte hele lokalsamfund.

“

Underværker som pulje er et suverænt udgangspunkt for, at drømme kan blive til virkelighed.”

Jes Vagnby, rådgiver

HVAD ER ET UNDERVÆRK?

Det begynder med en drøm

For ildsjælene begynder underværket med en drøm – en drøm om et levet liv på et sted. En vision for, hvordan livet kan udfolde sig i og mellem bygninger og en idé til konkrete forandringer, der kan understøtte drømmen.

Fælles for ildsjælenes drømme er, at de sjældent handler om den konkrete forandring eller forbedring af de fysiske rammer i sig selv, men derimod om det sociale og kulturelle liv, som rammerne kan understøtte. I sidste ende handler det om at genfinde lokal stolthed og holdånd ved at skabe ny lokal identitet (hvordan vi ser os selv) og omdømme (hvordan andre ser på os).

Derudover har drømmene det tilfælles, at de bor hos mere end én ildsjæl – for skal drømmen blive til virkelighed må den realiseres sammen med andre, som et 'vi'.

“

Vi ville skabe lokal holdånd og stolthed igen, fordi det føltes som om, det hang i en tyndere tråd, end det havde gjort tidligere. Vi ville gerne forbinde det oprindelige håndværk, der havde fundet sted på motorfabrikken, med noget mere højteknologisk – noget, der også havde blik for fremtiden”

Motorfabrikken Marstal, ildsjæl

Foto: Ukendt (Motorfabrikkens arkivskabe)

“

Vi ville gerne være med til at ændre forståelsen omkring Vestjylland, som jo lidt har haft et ry... Der var sådan lidt en holdning til: "Hvad foregår der egentlig i Vestjylland, musikalsk?" Vi var nogle unge mennesker, der faktisk gik ret meget op i musik, og vi ville gerne vise, at Vestjylland er mere end bare sportsforeninger”

Remisen Skjern, ildsjæl

IS IT A 3IRD

Foto: Gitte Nielsen

“

Houses (...) are living organisms. Like trees, they have life-histories, which consist in the unfolding of their relations with both human and non-human components of their environments.

Tim Ingold (2000)

HVAD ER ET UNDERVÆRK?

Et magisk møde mellem ildsjæl og sted

For at en drøm kan blive til et Underværk, er *stedet* et helt afgørende element. Når interviewundersøgelsens respondenter sætter ord på mødet med det sted, som skal blive deres Underværk, er det ofte beskrevet som noget helt særligt. Her kan ildsjælenes drømme opstå eller de manifesteres og materialiseres gennem de fysiske rammer. Der sker således noget nyt og udefinerbart – noget næsten *magisk* – i mødet mellem menneske og sted, som ikke var der før.

Et sådan møde taler direkte ind i Tim Ingolds teori om *dwelling*, hvor mennesker ikke blot *er i* landskabet, men lever og bliver til *gennem* det. Ildsjælenes drømme formes og får liv i samspillet med stedets fysiske og sanselige karakter, som en aktiv medskaber af visionen.

“

Det var et hus (Pavillon K) med potentiale til at binde byen sammen – ikke kun fysisk, men socialt og kulturelt. Huset rummede muligheder der rakte langt ud over det rent funktionelle”

Michael Lyng, rådgiver

HVAD ER ET UNDERVÆRK?

Ildsjelene genfortolker og besjæler stedet

Gennem deres drømme og aktive engagement med bygninger og steder, er ildsjælene med til at 'besjæle' stedet, når de gør deres Underværker-idéer til virkelighed. Ildsjelene forandrer med deres projekter, hvad stedet er, hvad det kan, og hvilken betydning det har for dem selv og for andre. Underværker genfortolker stedet.

Ved at ændre på de fysiske strukturer, er ildsjælene med til at ændre på de sociale strukturer. Konkret kommer det til udtryk i nye fællesskaber og interaktioner på tværs af lokalsamfund. Der etableres og dyrkes relationer, som ikke før eksisterede. Og der skabes helt nye fortællinger om stedet, fortællinger der ofte rækker langt ud over de konkrete fysiske, forandrede rammer.

Ildsjelene gør stedet til 'deres', tager ejerskab over det og bygger deres sociale drømme ind i de fysiske rammer.

“

Alt, hvad vi gjorde, skulle kunne flyttes. Værkstedet, vi byggede op, var lavet i kasser, så man kunne tage det hele ned igen. I stedet for at se det som en hindring og tænke: 'Så kan vi ikke gøre noget', så tænkte vi: 'Det vi kan gøre, er at sørge for, at alt er foranderligt' – på en god måde”

Dynamo Workspace, ildsjæl

Foto: Femke Streefkerk

“

Vi snakkede om det her med at drømme stort – hvad kunne det hele blive til, hvis vi bare tænkte helt frit? Vi fik brainstormet en masse fede ting, og jeg tror faktisk han (red. Søren Vester) sluttede af med at sige: "Vi kunne jo også male det hele gult". Det var vi med på (...) Det handlede jo også om at turde skille sig ud, tiltrække folk, og virkelig gøre det til vores sted (...) Og så var det jo nemt i den forstand, at vi vidste, at alt skulle være gult”

Gul Stue, ildsjæl

Foto: Realdania / Underværker for Dynamo Workspace

“

Underværker er unikke fordi de er generøse (...) Generøsitet er ikke en formel, men en holdning - det handler om at tænke på sine næste, give plads, slippe kontrollen og fordele magten"

Kristian Krog, tidl. jurymedlem

HVAD ER ET UNDERVÆRK?

En pulje, der tør satse på 'magien'

Sammen med drømmen og stedet er et tredje, helt afgørende element en risikovillighed til at turde realisere projektet. Den ses dels hos ildsjælene, der med en drøm om at skabe forandringer og lysten til at dele det med andre, kaster sig ud på ukendt land. Derudover ses risikovilligheden hos fonden, der med sin bevilling tør støtte 'magien' og satse på, at ildsjælene kan lykkes med at gøre drømmene til virkelighed trods ofte manglende erfaring eller kompetencer.

Risikovilligheden ses desuden i det mod, fonden viser ved at lægge ansvaret hos de mennesker, der selv organiserer, bygger og forandrer deres omgivelser. Som Esben Danielsen beskriver, er Underværker derfor præget af en aktivisme – en tro på, at lokalt engagement og handlekraft kan skabe reelle forandringer, hvis nogen tør at give slip, dele ansvaret og tage chancen.

“

Underværker er en aktivistisk praksis - et format der er tæt forbundet til virkeligheden i civilsamfundet, hvor mennesker selv organiserer, bygger og forandrer deres omgivelser."

Esben Danielsen, tidl. jurymedlem

HVAD ER ET UNDERVÆK?

Potentialer og mulighedsrum

HVORDAN KAN UNDERVÆRKER INVITERE TIL, AT NYE DRØMME KAN OPSTÅ?

Drømmene er essensen af Underværket – og fælles for dem er, at de opstår i fællesskab med andre.

Kan Underværker understøtte processen, hvor nye drømme kan opstå og være en aktiv udviklingspartner i de helt tidlige faser af en idé?

HVORDAN KAN UNDERVÆRKER FACILITERE NYE 'MAGISKE' MØDER MELLEM ILDSJÆLE OG STEDER?

I mødet mellem ildsjæle og steder kan der opstå magi og drivkraft til at realisere drømme. Underværker – både i form af Realdania og sekretariatet i BARK – har et dybt og bredt kendskab til Danmarks landskabelige og organisatoriske geografi og kender landets små perler og potentialer.

Kan Underværker facilitere møder mellem mennesker og steder?

4.

Hvordan bliver drømmene
til virkelighed?

”Drøm åbne drømme, hvor I giver plads til, at andre lokale kan drømme med. Når man laver sin ansøgning til Underværker, skal man have en form for plan, men også et råderum inden for den plan, så man nemmere kan få folk og deres drømme med ombord.”

SKIBET MAKERSPACE

ILDSJÆL

HVORDAN BLIVER DRØMMENE TIL VIRKELIGHED?

At bevæge sig fra drøm til projekt er også at bevæge sig fra lyst mod pligt

Foto: Turning Tables Danmark

Når drømmene skal realiseres, ændres engagementets karakter. Gennem ansøgningsprocessen konkretiserer ildsjælene deres idéer ved at inddrage lokalmiljøet, hvilket bidrager til at skabe engagement. Med dette bevæger ildsjælene sig fra tanker om et projekt, der udspringer af *lyst*, til i højere grad at *forpligte* sig på processen, overfor Underværker og de lokale frivillige, men også tidsmæssigt og økonomisk ift. den efterfølgende drift.

Selve byggeprocessen rummer en høj grad af kompleksitet. Ildsjælene skal som bygherre navigere i et netværk af drømme,

lovrammer, materialer, økonomi mm., der alle påvirker projektets form. Disse forhold kan overstige ildsjælernes kompetencer, hvorfor de har brug for sparring og vejledning.

Projekternes rådgivere er med deres byggetekniske kendskab ofte afgørende for projektets succes. Det er en krævende rolle, der både indebærer vejledning, faglig oversættelse og i visse tilfælde at skulle agere tovholder. Rådgiverne forpligter sig derfor, i fællesskab med ildsjælene, til at fastholde ambitionerne i byggeprocessen.

“

Særligt i starten kan rådgivere bidrage – rådgivere kan se muligheder både i de fysiske rammer og i anvendelsen, som ildsjælene ikke altid selv kan se.”

Anna Mette Exner, rådgiver

Foto: Neil Garnet

“

Man føler en særlig stolthed ved projektet, når man ser, at der møder 35 mennesker op frivilligt til en arbejdsdag en lørdag, hvor solen skinner, og de måske også gerne ville have været i haven eller sammen med deres børnebørn. Det gør virkelig indtryk.”

Motorfabrikken Marstal, ildsjæl

HVORDAN BLIVER DRØMMENE TIL VIRKELIGHED?

Lysten driver (Under)værket

Underværker giver frivillige ildsjæle økonomisk støtte til at drive byggeprojekter uden nødvendigvis at have en byggeprofessionel faglighed. Som tidligere jurymedlem Esben Danielsen fremhæver, har Underværker en græsrods-tilgang, der ikke må blive for poleret eller mainstream. Koblingen mellem ildsjælernes gåpåmod og Underværkers indsats' aktivistiske DNA er netop det, der tiltrækker og giver plads til de krøllede hjerner med mere utraditionelle og innovative idéer.

Så når Underværkerne lykkes, er det fordi lysten driver værket. Undersøgelsen fandt, at Underværker tilbyder en unik ramme for medskabende, frivilligt engagement, der stikker lidt ud over det sædvanlige – og dét motiverer.

“

Man får rigtig meget tilbage i de her projekter, fordi ildsjælernes frivillige gåpåmod i projekterne er helt unik (...) Det er hele den vibe, der er omkring projekterne – at man virkelig gerne vil skabe noget for hinanden. Den motivation, der opstår dér, er noget helt andet.”

Marianne D. Pedersen, rådgiver

HVORDAN BLIVER DRØMMENE TIL VIRKELIGHED?

En realisering af drømme

Ildsjælenes mange drømme kan kun blive til virkelighed gennem en realiseringsproces. Her spiller ansøgningen til Underværker en væsentlig rolle.

Ansøgningsprocessen kan være et af de første tidspunkter, hvor ildsjælene oplever behovet for at konkretisere deres drømme. Gennem "like"-elementet i ansøgningsprocessen får ildsjælene lokalmiljøets perspektiv på det ønskede projekt, imens der skabes opmærksomhed og engagement. Med Ingolds teori in mente kan dette betragtes som et led i at forstå drømmen og dens omgivelser gennem den levede praksis og erfaring. Den lokale aktivering kan give anledning til at drømme i fællesskab, og herved kan ildsjælene tage de første skridt mod at gøre deres drømme til virkelighed.

“

Jeg synes, like elementet er en god idé. Det er en måde at filtrere på, og som giver en indikation af, om det er noget, der rent faktisk tiltrækker folk (...). Vi oplevede også, at det havde den effekt, at det gav noget engagement. Lokale begyndte at spørge til projektet, og forældre meldte sig på banen som frivillige.”

Omega Skatehal, ildsjæl

Foto: Skibet Makerspace

“

Vi holdt en stor ønskefest, så det ikke kun var os i lokalrådet, der lavede det, vi syntes var sjovt. Det blev baseret på ting, som folk i området drømte om.”

Skibet Makerspace, ildsjæl

Foto: Visualisering af Bjerg Arkitektur

“

Man skal være opmærksom på, at det tager tid, når man arbejder med byggeri. Man kan ikke tillade sig bare at slippe det midt i processen. Når man går ind og starter, skal man afslutte det helt. Det skal man være klar over og committe sig på.”

Henrik Lyng, betydningsfuld hjælper

HVORDAN BLIVER DRØMMENE TIL VIRKELIGHED?

Fra drøm til projekt – mellem lyst og forpligtelse

Idet ildsjælene anerkendes af Realdania og opnår økonomisk støtte fra Underværker, kan drømmene realiseres i et konkret projekt.

Dette vækker begejstring, men det indebærer også et skifte i forpligtelsen, hvor ildsjælene nu ikke blot er etisk forpligtede over for et sted og et fællesskab, men også mere juridisk forpligtede over for Realdania. Med et underskrevet bevillingsbrev om støtte medfølger et ansvar for realiseringen af projektet.

Forpligtelsen kan tage mange former og ændre sig over tid, afhængigt af hvor i processen man befinder sig og projektets karakter. Det er et ansvar, som kan være svært at stå med alene som frivillig ildsjæl uden faglige kompetencer eller erfaring med byggeri.

“

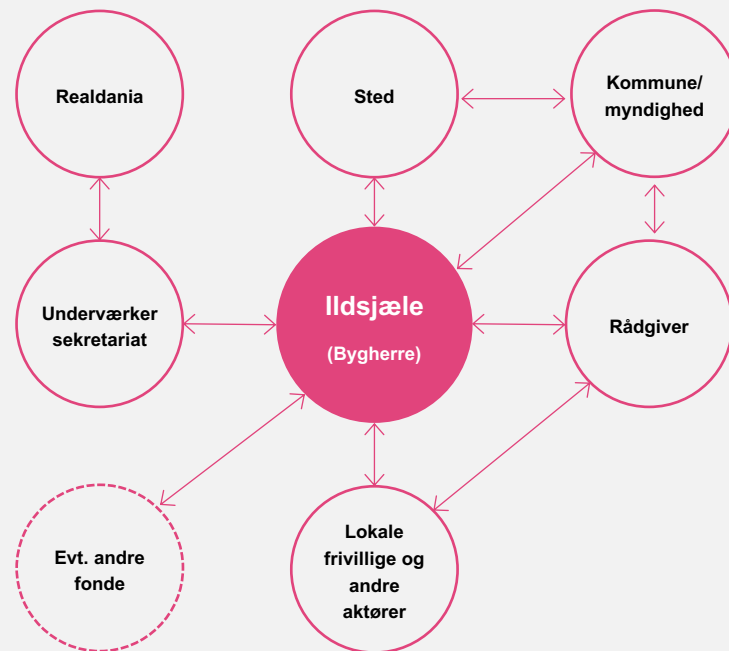
Når man ikke har penge selv, og man skal søge støtten udefra – hvordan forholder man sig så til det? Det handler om at have stor respekt, og det har jeg virkelig helt ind i hjertet på det her. Fordi uden det, så kunne vi ikke komme videre.”

Møbelhuset Nexø, ildsjæl

Fordi der er lyst, er det ikke nødvendigvis let

Uagtet hvilken faglighed ildsjælene bringer med ind i deres projekter, oplever de ofte, at det er en omvæltende og krævende proces at omdanne eller realisere deres drøm til et Underværk.

I undersøgelsen blev det tydeligt, at ildsjælene skal navigere i et komplekst netværk som bygherre, hvilket pludseligt bringer andre aspekter og udfordringer i spil. Det at bygge er (jf. Ingold) ikke en lineær proces med en klar start og slutning, men derimod en kompliceret proces, hvor lovrammer, materialer, økonomi, andre brugere og eksisterende strukturer påvirker mulighederne og drømmene, og hvordan projektet konkret tager form. Ildsjælene står som den centrale figur, der skal balancere denne kompleksitet mellem Underværkers sekretariat, Realdania, de frivillige, stedet, myndigheder og rådgivere.

“

Det er en langt langt mere krævende proces, end hvad vi havde gjort os begreb om. Jeg tror, at hvis vi havde vidst, hvad det indebar, er det ikke sikkert, vi havde valgt at gøre det her. Så kan det godt være, vi i højere grad havde kigget på at omdanne nogle andre typer lokaler – vi er så også ufatteligt glade for, at det ikke blev det valg. Det, vi har lavet her, er noget helt særligt.”

“

People do not import their ideas, plans or mental representations into the world, since that very world (...) is the homeland of their thoughts. Only because they already dwell therein can they think the thoughts they do.”

Tim Ingold (2000)

Foto: Carsten Aalling

“

Det er tidskrævende og ikke opgaver, der økonomisk er indbringende - men man kan virkelig mærke, at de har brug for vores assistance og kreativitet – og de er ofte meget lyttende (...) Det føles som et utroligt frugtbart samarbejde.”

Anna Mette Exner, rådgiver

HVORDAN BLIVER DRØMMENE TIL VIRKELIGHED?

Rådgiverne spiller en central rolle

Når ildsjælene står midt i byggeprojektets kompleksitet, bliver særligt det byggetekniske og faglige kendskab afgørende for processen og projektets succes. Arkitekter, proceskonsulenter, bygningskonstruktører osv. får en central rolle ved at agere faglig vejledning og oversættere for ildsjælene – og i visse tilfælde tovholdere for hele projektet.

Det er ikke en nem opgave at løfte som rådgiver for et Underværk, hvor man skal "æde mange kameler", både hvad angår tid, økonomi og faglige præferencer. Til gengæld oplever rådgiverne projekterne som et givende arbejde, hvor det faglige forenes med det gode formål, engagementet og fællesskabet.

“

Henrik (red. Pensioneret arkitekt) var afgørende i forhold til at definere projektet - han gjorde vores drømme konkrete indenfor de muligheder, vi havde (...) han endte med at være projektleder og var den, der fik projektet til at lykkes.”

Nbunited, ildsjæl

HVORDAN BLIVER DRØMMENE TIL VIRKELIGHED?

Underværket forpligter over tid

Underværker forpligter ildsjælene i forhold til engagement over tid. Når byggeriet er en konstant proces (jf. Ingold), kræver Underværket også en langsigtet fastholdelse af energi, lyst og engagement – en fastholdelse, der ikke kun gælder internt i projektgruppen. Det ses også som en forpligtelse over for både de lokale frivillige og lokalsamfundet, der er blevet involveret i projektet, samt Realdania og Underværker sekretariatet, der stiller krav om en bæredygtig drift på sigt.

Undersøgelsen pegede på visse udfordringer i forhold til det langsigtede engagement; for ildsjælene er særligt driften af stederne en udfordring, når fokus undervejs ligger på byggeprocessen. Nogle projekter oplever behov for skift i projektgruppen, hvis engagementet skal opretholdes.

“

Building, then, is a process that is continually going on, for as long as people dwell in an environment. It does not begin here, with a pre-formed plan, and end there, with a finished artefact. The 'final form' is but a fleeting moment in the life of any feature, when it is matched to a human purpose, likewise cut out from the flow of intentional activity."

Tim Ingold (2000)

Foto: Motorfabrikken Marstal

“

Når processen bliver svær og trækker ud, så er det svært at holde gejsten oppe. Hvordan bliver man ved med at holde gryden varm for folk, der kommer og lægger frivillige kræfter – især når tingene går i stå, fordi der lige var noget, der ikke var tænkt ind fra starten?"

Dynamo Workspace, ildsjæl

IS IT A 3IRD

HVORDAN BLIVER DRØMMENE TIL VIRKELIGHED?

Potentialer og mulighedsrum

HVORDAN KAN REALDANIA/SEKRETARIATET ENDNU TYDELIGERE HJÆLPE MED AT INTRODUCERE DE FORMELLE KRAV?

Det kan opleves intimiderende at modtage et bevillingsbrev med krav fra Realdania ift. realiseringen, herunder fx tidsmæssige rammer for projektet, hvis man ikke har faglighed eller kompetencer til at realisere byggeprojekter.

Kan bevillingsbrevets krav introduceres på en måde, hvor det er muligt at sætte flere ord på, hvordan sekretariatet/rådgiver kan støtte ildsjælene i at nå kravene?

HVORDAN KAN UNDERVÆRKER UNDERSTØTTE RÅDGIVERNE I AT HJÆLPE ILDSJÆLENE MED AT LYKKES MED DERES PROJEKTER?

Ildsjælenes frivillige og ikke-professionelle tilgang til projekterne kan være krævende for rådgiver, der både skal få det konkrete byggeprojekt til at lykkes, men også agere sparringspartner for en gruppe af frivillige, der ikke nødvendigvis har erfaring med byggeprojekter.

Kan Underværker i højere grad støtte op om rådgiverne?

HVORDAN KAN UNDERVÆRKER BIDRAGE TIL PROJEKTERNES LANGSIGTEDE LEVETID OG SUCCES?

At opretholde engagementet i en langtrukken byggeproces, samt i den efterfølgende drift, er en af de udfordringer, ildsjælene møder.

Kan Underværker i højere grad bidrage til det langsigtede perspektiv af projekterne fx spille en tydeligere rolle i det svære skift mellem udvikling og drift?

5.

Hvilken betydning har
Underværker for de
byggende ildsjæle og deres
lokalsamfund?

Underværker skaber værdi på flere planer

At lykkes med et Underværk er ikke nødvendigvis en let opgave, og processen undervejs kan være præget af udfordringer. Alligevel peger undersøgelsen entydigt på, at Underværker som indsats har en udpræget positiv betydning og er årsag til forskellige former for værdiskabelse.

I det følgende kapitel præsenteres og nuanceres fire typer af værdiskabelse, hvoraf den *sociale værdi* er den afgjort mest markante i undersøgelsen.

Tilsammen fortæller de forskellige eksempler på lokal værdiskabelse, hvordan Underværker påvirker og skaber grobund for social resiliens i de lokalsamfund, projekterne er en del af.

Da kapitlet netop kredser om *værdien* af Underværker og projekterne, er det præget af positive fortællinger – hvilket også var det dominerende narrativ i undersøgelsens samtaler.

I det følgende gennemgås Underværkers sociale, kulturelle, miljømæssige og økonomiske værdi.

SOCIAL VÆRDI

- **Fællesskaber der rækker udover det konkrete projektsamarbejde:** Projekterne bliver grobund for en stærk, lokal sammenhængskraft
- **Trædesten for nye kompetencer og muligheder:** Et sted hvor man vokser som menneske
- **Samlingspunkt for generationsmøder og nye venskaber:** Fællesskaber der forbinder forskelle
- **Inspirationsvindue for nye initiativer med lignende dagsordener:** Indsatsen spredt sig som ringe i vandet.

KULTUREL VÆRDI

- **En ny kulturel bevidsthed og bevægelse:** En katalysator for trivsel og samhørighed.
- **Attraktive pejlemærker for lokalsamfundet:** Steder man kan forbinde sig med.
- **Aktivering af historien øger opbakning og troværdighed:** Steder der favner minder og åbner sig mod fremtiden

MILJØMÆSSIG VÆRDI

- **Konkrete svar på krav om miljømæssig bæredygtighed:** Fire strategier gør det abstrakte håndgribeligt

ØKONOMISK VÆRDI

- **En risikovillig støtte, hvor mindre bevillinger skaber stor værdi** og fremmer en særlig kreativitet
- **Katalysator for lokal udvikling og nye initiativer** med afsæt i ny tro på sig selv og på stedets potentialer

Social værdi

“Midlerne går jo ikke bare til den fysiske forandring, men nærmest til et energiboost, der bliver pustet direkte ind i lokalsamfundet, og som styrker fællesskabet.”

KRISTIAN KROG

TIDL. JURYMEDLEM

HVILKEN BETYDNING HAR UNDERVÆRKER?

Fællesskaber der rækker ud over det konkrete projektsamarbejde

Selv om processen ikke altid er ligetil – med både interne spændinger i projektgrupperne og modstand eller skepsis fra lokalsamfundet – peger mange ildsjæle alligevel på de stærke sociale bånd, som projekterne afføder. Netop fordi processerne kan være udfordrende og kræver samarbejde, bringer projekterne ny energi og nysgerrighed til lokalområdet og åbner for nye former for samvær, hvor folk mødes om noget fælles tredje.

Som en slags social lim binder Underværket mennesker sammen, der måske ellers ikke ville have fundet hinanden. Det skaber relationer, netværk og fællesskaber, der rækker langt ud over projektets levetid og fysiske rammer. Flere fortæller, hvordan der opstår varige bånd og nye samarbejder på tværs. Projekterne bliver på den måde ikke bare midlertidige nedslag, men grobund for en stærkere lokal sammenhængskraft.

“

Pludselig var der nogle nye, unge mennesker i lokalområdet – vi har jo alle været her hele tiden, men jeg har aldrig haft en grund til at have et fællesskab med dem før. Og vi blev bare fælles om, at nu ville vi bygge det her sted. Det er jo så blevet til det, vi har i dag – og vi er bare virkelig, virkelig gode venner alle sammen i den gruppe. Det har jo været seks års teambuilding mellem os, og gruppen er vokset.”

Remisen Skjern, ildsjæl

Foto: Omega Skate Klub

“

Det vi oplevede var, at der opstod en stærk fællesskabsfølelse. Og den fællesskabsfølelse var ikke kun låst til vores sted - så tog man på ture sammen om sommeren og skatede udenfor eller til andre skatehaller. Så vores skatehal var egentlig bare en del af en underbygget kultur om at skate.”

Omega Skate Hal, ildsjæl

Trædesten for nye kompetencer og ambitioner

Når mange mennesker med forskellige kompetencer og forventninger skal arbejde sammen, opstår der naturligt spændinger. Beslutninger skal træffes, ansvar fordeles, og ikke alle ser ens på, hvordan tingene skal gøres. Netop her – i det krævende samarbejde – ligger en væsentlig social værdi. For selvom det kan være udfordrende, bliver det også et rum for læring og personlig udvikling.

Flere ildsjæle beskriver, hvordan de gennem arbejdet med projektet har opdaget nye sider af sig selv – både fagligt og personligt. Det handler ikke kun om at bygge noget fysisk op, men også om at opdage, hvad man er god til, og hvad der giver mening. Midt i opgaveløsningen og samarbejdet opstår der en rollefordeling, hvor folk træder i karakter og finder deres plads – og det åbner døre til helt nye livsbaner. Projekterne bliver dermed ikke bare et bidrag til det lokale fællesskab, men en trædesten til noget større – et sted, hvor man vokser som menneske og får blik for muligheder, man måske ikke vidste eksisterede.

“

Projekterne giver jo også erfaring og nye kompetencer for deltagerne. Det er på en måde et lærings- og udviklingsrum.”

Esben Danielsen, tidl. jurymedlem

“

Brøndby Strand Kulturlaboratorie var sådan den eksemplariske første bygning, som har givet en tiltro til, at vi kan omdanne eller bygge nye bygninger – det har gjort, at vi kunne åbne to andre huse.”

Turning Tables, ildsjæl

“

Der opstod ligesom en helt naturlig rollefordeling ift. hvad vi var gode til. Det er ting, vi måske ikke ville have opdaget om os selv ellers (...) Det satte virkelig nogle tanker i gang hos mig (...) jeg tror ærligt talt ikke, jeg havde fundet ud af, hvad jeg gerne ville, hvis jeg ikke havde været med i det her projekt.”

Gul Stue, ildsjæl

Foto: Femke Streefkerk

Samlingspunkt for generationsmøder og nye venskaber

En væsentlig social værdiskabelse er, at Underværker-projekterne åbner rum, hvor generationer, kulturer og sociale grupper mødes på tværs. Samtidig oplever flere, at projektet har tiltrukket en langt bredere brugergruppe end først tiltænkt, som nu bruger de samme faciliteter og steder.

Det er ikke nødvendigvis aktiviteterne i sig selv, der gør forskellen – men det fælles nærvær, hvor forskellige livsverdener får lov at eksistere side om side og nogle gange smelte sammen. Når unge fra villakvartererne fx finder vej ind i boligområderne, og nye relationer spirer frem, nedbrydes fordomme og barrierer. Projekterne bliver således en ramme for noget langt større: fællesskaber, hvor forskelle ikke splitter, men forbinder.

“

Noget af det, vi har savnet i København, er mødet mellem generationer. Det er noget, der er meget mere tilgængeligt på Ærø. Pludselig kunne man være til fredagsbar, og så sad man der med en 82-årig ved siden af sig, mens man selv var i starten af 30'erne. Det skabte noget virkelig fint”

Motorfabrikken Marstal

“

Der skabes helt nye typer af venskaber på tværs af alle grupper og køn. Folk fra villakvartererne begynder at finde ind i boligområdet (...) der skabes nye venskaber og fællesskaber, og de normale grupper udvides, forstørres og forandres.”

Turning Tables

“

Der var en dreng, som kom forbi på cykel, og så var der en ældre beboer – hun tog sig lidt af ham, og så opstod der bare et venskab. Det er netop det... Det er ikke nødvendigvis aktiviteterne i sig selv – det handler om, at der hele tiden er så mange forskellige verdener, der eksisterer samtidig. Nogle gange støder de sammen, nogle gange opstår der noget smukt”

Beboerhus i Tingbjerg

Foto: Realdania / Unaderværker for Møbelfabrikken Nexø

Inspirationsvindue for nye initiativer med lignende dagsordener

Til trods for at projekterne kan opleve lokal skepsis og modstand, fortæller undersøgelsen også, hvordan flere af Underværker-projekterne fungerer som igangsætter for nye lokale idéer, samarbejder og fællesskaber. Projekterne bliver inspirationsvinduer, hvor andre kan hente erfaringer, se nye muligheder og få mod på at søge midler til at starte lignende indsatser. Det lokalt forankrede arbejde breder sig således som ringe i vandet og skaber grobund for nye forbindelser, partnerskaber og praksisser.

Flere fortæller endda, hvordan deres projekter har tiltrukket både professionelle aktører og andre ildsjæle fra hele landet – og endda internationalt. På den måde bliver projekterne eksempler og byggesten for endnu flere initiativer, der har fokus på at skabe fysiske forbedringer af lokale mødesteder, som igen kan afføde nye projekter.

“

Der har været stor interesse fra Scenekunstbranchen - og det har sat ringe i vandet og skabt international interesse, bl.a. fordi vi har en (for scenekunstverden) ny, kollektiv organisering.”

Pavillon K, ildsjæl

“

De har jo ladet sig inspirere og tænkt at ting godt kan lade sig gøre - at man som lokal borger også kan have en drøm om en ny by”

Møbelfabrikken Nexø, ildsjæl

“

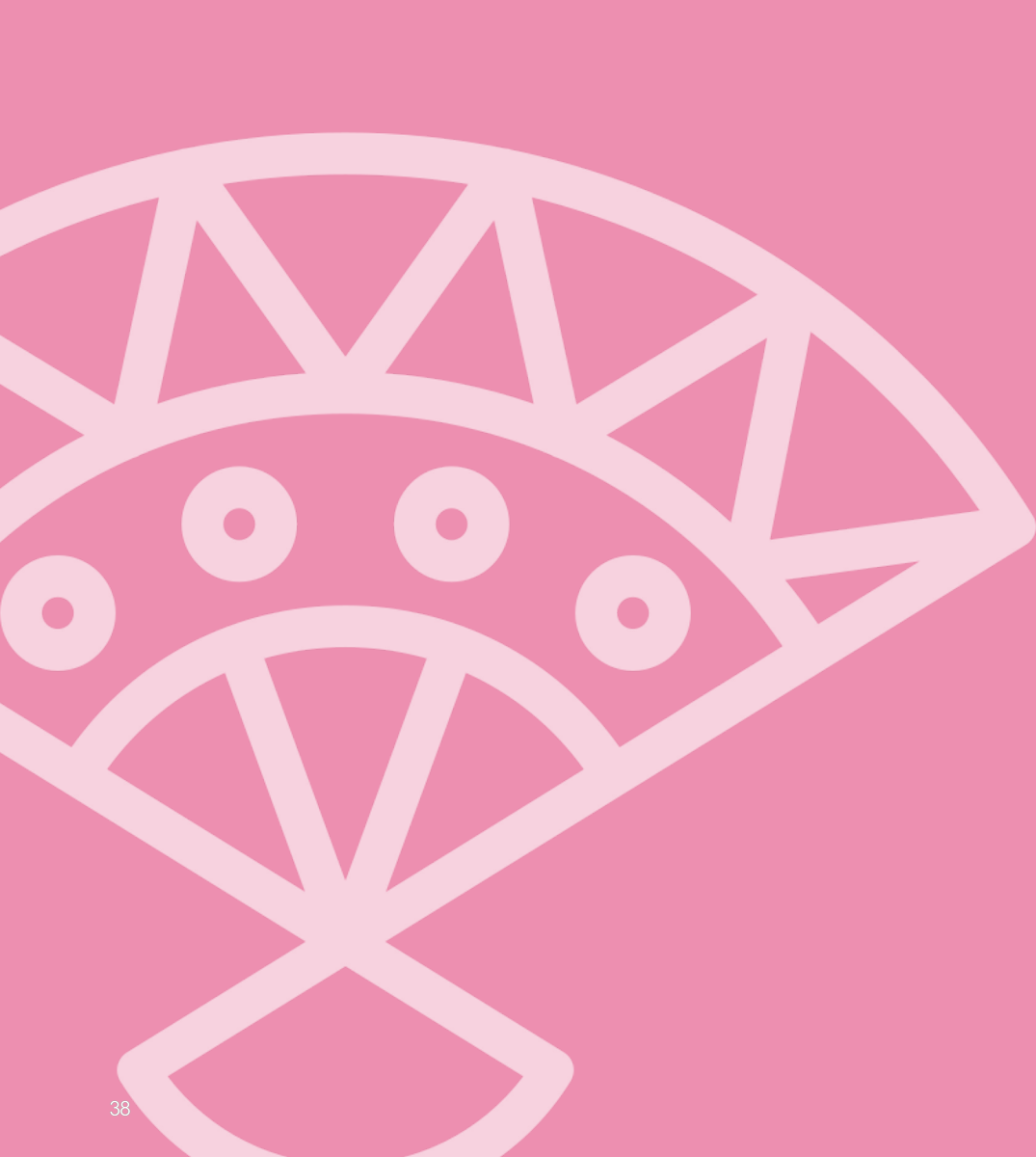
Den største boligforening i Vejle skrev til os og spurgte, om de måtte komme på besøg med deres repræsentantskab og hovedbestyrelse. Jeg viste dem rundt for lidt over et år siden, og efterfølgende ringede direktøren og spurgte, om jeg kunne hjælpe med at lave noget i deres foreninger og hjælpe med deres fællesskaber.”

Skibet Makerspace, ildsjæl

Foto: Skibet Makerspace

Kulturel værdi

”Der er noget vigtigt i, at det kulturelle og det sociale faktisk ikke adskiller sig så meget her – det hænger sammen. Kulturen får værdi, fordi den er lokal og tilgængelig, og det sociale liv blomstrer, fordi det har et sted at finde sted”

MICHAEL LYNGE

RÅDGIVER

En ny kulturel bevidsthed og bevægelse

Underværkerne igangsætter kulturelle bevægelser, der over tid kan ændre stedets karakter. I flere tilfælde fortæller ildsjælene, hvordan de forandrede fysiske rammer – et spillested, en skatehal, en cirkusbygning – skaber grobund for, at nye kulturelle udtryk får plads og legitimitet. I Skjern tør lokale musikere nu dele deres egne fortællinger på scenen på Remisen; forventninger om, hvad der 'hører til' i en by som Odense, brydes, når cirkuskunst udfordrer og engagerer publikum på storbyniveau; og i skatehallen i Hinnerup opstår en subkultur, hvor fællesskab og identitet bygges omkring et fysisk sted, som ikke eksisterede før.

Fortællingerne fra undersøgelsen viser, hvordan Underværkerne danner grobund for en større lokal kulturel udvikling – en mærkbar udvikling afspejles i de lokales selvopfattelse og personlige ambitioner, men også i en lokal stolthed og identitet. Som Esben Danielsen udtaler i et interview med Altinget, *"er det lokale kulturlivs styrke et direkte termometer for, om folk har et godt liv der, hvor de bor,"*⁵ og Underværkerne kan således ses som en katalysator for trivsel og samhørighed, der styrker både stedets tiltrækningskraft og dets evne til at forløse og inspirere de lokale.

“

Det her med, at Odense også har nogle kunstneriske tilbud, der er lidt vildere – noget, man måske normalt ville tænke hører til i en storby. Når folk så kommer og siger: "Det føles som Berlin!" – så bliver man stolt. At de kan mærke, *vi har det her i Odense*, det gør virkelig indtryk."

Dynamo Workspace, ildsjæl

“

Du får et sted, hvor børn og unge kommer, og de oplever noget og får noget kulturel kapital med sig – og det betyder faktisk noget. Det er med til at forme, hvem de bliver."

Michael Lynge, rådgiver

“

"Pludselig kan vi hive en lokal kunstner ind på scenen, som nu tør stå og synge originale sange omkring sine følelser (...) Vestjylland er ikke et sted, der er så nemt, hvis du har kulturelle ambitioner og interesser - Remisen har givet et sted, hvor man tør udtrykke sig kunstnerisk."

Remisen Skjern, ildjæl

Foto: Morten Holmenlund Hansen

Attraktive pejlemærker for lokalsamfundet

Når ildsjæle og lokalsamfund skaber eller transformerer bygninger til levende mødesteder og kulturhuse, bliver de ikke blot rum for aktivitet – de bliver også symboler på lokal handlekraft, tilhørsforhold og identitet. Et gennemgående tema i fortællingerne fra ildsjælene er, hvordan Underværkerne aktiverer og styrker en kollektiv stolthed. Projekterne handler om mere end en forvandling af de konkrete fysiske rammer; det handler også om det signal, stedet sender: At her har vi noget særligt at byde på, hvilket styrker stedets attraktivitet og selvforståelse og giver næring til en lokal fortælling.

I flere tilfælde udvikler projekterne sig til at få en formel repræsentativ betydning eller blive lokale pejlemærker, der forankrer projekterne i lokalsamfundene. Underværkerne bliver dermed ikke bare eksperimenter, men steder, man er stolt af at forbinde sig med.

“

Det er positivt, at vi har fået skabt et sted som rigtig mange i vores lokalområde snakker om og kender (...) mange fra andre steder har lagt mærke til vores sted, og det har givet en fortælling om, at ude i Skibet, der gør de sgu sådan nogle ting”

Skibet Makerspace, ildsjæl

“

Jeg er helt sikker på, at hvis du gik ud og spurgte nogle tilfældige i Skjern, så ville der være en udbredt stolthed over projektet. Så ja – det har virkelig skabt forankring.”

Remisen Skjern, ildsjæl

“

Sidste sommer, i august, havde vi besøg af kongeparret. Ærø Kommune havde valgt, at Motorfabrikken skulle være det officielle modtagelsessted på kommunens vegne. Vi kaldte folk sammen og sagde: "Vi har brug for jeres hjælp til at få ryddet op, så det her sted skinner, og vi kan være stolte, når kongeparret kommer." Og folk kom – fordi det betyder noget."

Motorfabrikken Marstal, ildsjæl

Foto: Anne Günther Jørgensen

Aktivering af historien øger opbakning og troværdighed

Når man arbejder med historiske rammer og er med til at redefinere betydningen af et sted, kan det være ømtåleligt og møde modstand i lokalsamfundet. For ildsjælene og til dels rådgiverne ligger der dermed i mange tilfælde en stor opgave i at give stedet et funktionelt og æstetisk løft, der respekterer stedets historie og arv. Netop forbindelsen mellem arkitektur og historie og den nye funktion og brug bliver i flere tilfælde afgørende for at skabe opbakning i de lokale samfund.

Bygningernes udtryk og materialitet bliver et bindeled mellem fortidens funktion og nutidens fællesskaber. Underværker kan således bidrage til at skabe troværdige steder, som både favner lokale minder og åbner sig mod fremtiden.

“

Fortællingen om stedet, følelsen af ildsjælene bag og den stedbundne identitet, er vigtigere end byggeriet selv”

Julie Skaar, jurymedlem

“

Projektet havde fokus på de historiske rammer, der skal rumme moderne aktiviteter og et sted til netværk.”

Møbelfabrikken Nexø, ildsjæl

“

Pavillon K er et samlingspunkt, der fungerer som et rum for samvær - arkitekturen bidrager til at gøre huset troværdigt; noget man kan tage til sig og identificere sig med.”

Michael Lynge, rådgiver

Foto: pavillonk.dk/om-pavillon-k/

Miljømæssig værdi

“Vi vil med det her projekt gerne være udstillings- og inspirationsvindue til og for upcycling”

SKIBET MAKERSPACE

ILDSJÆL

Konkrete svar på krav om miljømæssig bæredygtighed

Når der bygges nyt eller renoveres gammelt på en bevilling fra Underværker, er det et krav, at projektejer forholder sig til projektets miljømæssige bæredygtighed. Miljømæssig bæredygtighed kan imidlertid være et svært og lidt ukonkret krav for den frivillige ildsjæl at omsætte til praksis.

Undersøgelsen har tydeliggjort fire forskellige strategier for miljømæssig bæredygtighed, som ildsjæle og rådgivere benytter sig af for at imødekomme kravet om miljømæssig bæredygtighed i deres projekt. Disse fire strategier afspejler ildsjælenes konkrete muligheder og handlinger inden for de rammer, deres drømme, sted og kapital kan rumme.

De fire strategier er: 1) at genbruge materialer, 2) at træffe bæredygtige valg i forbindelse med anskaffelse af nye materialer, 3) at renovere eksisterende bygninger i stedet for at bygge nyt, og 4) at bygge for mange år frem ved at bruge robuste og holdbare materialer.

“

Det er godt nok svært at finde brugbare materialer, som skal findes på øen. Så jeg føler mig drøn hamrende heldig, at vi kunne bruge materialer fra Dyndegård, som skulle nedrives”

Møbelfabrikken Nexø, ildsjæl

“

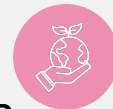
At genoplive eksisterende bygninger er i sig selv en miljømæssig værdiskabelse. Ofte skal der ikke så meget til - måske blot skrælle lag af, åbne rummet op, fremhæve de oprindelige kvaliteter – og tilføje det sceneudstyr der er behov for. Det har et lavt klimaaftryk.”

Michael Lynge, rådgiver

“

Vi ville gerne lave noget der var forankret, og som ikke var for let og ikke kunne flyttes eller forfalde hurtigt, men som ligesom havde en blivende tyngde”

Beboerhuset Tingbjerg, ildsjæl

MILJØMÆSSIG BÆREDYGTIGHED

Ildsjælene fokuserer udelukkende eller i høj grad på at gøre brug af **genbrugte materialer**. Eksempelvis fra andre lokale projekter, som skal nedrives.

Ildsjælene fokuserer på i videst mulige omfang at træffe **bæredygtige valg ved anskaffelse af nye materialer**.

Ildsjælene fokuserer på at **give nyt liv til eksisterende bygninger** – altså at undlade at bygge nye kvadratmeter, og i stedet upcycle eller renovere de eksisterende fysiske rammer.

Ildsjælene fokuserer på at **bygge med robuste og holdbare materialer**, så det holder mange år frem.

Økonomisk værdi

”Når man taler med kommunen, siger de: 'Vi er ikke klar til at give driftsstøtte, for I har jo ikke fået penge fra fondene.'

Men når man læser, hvad fondene kræver, står der, at der skal være økonomisk driftsstøtte fra kommunen. Så sidder man fast mellem to systemer. Og det var dér, Underværker virkelig tog en chance – bare ud fra vores klare blå øjne – det var en satsning dengang”

REMISEN SKJERN

HVILKEN BETYDNING HAR UNDERVÆRKER?

En risikovillig støtte, hvor mindre bevillinger skaber stor værdi

Undersøgelsen har gjort det klart, at Underværker, ved at være risikovillig og støtte de mere 'skæve' projekter, tilfører en særlig økonomisk værdi for ildsjælene og deres projekter. Denne risikovillige tilgang viser, at det er muligt at komme langt med få ressourcer – ikke kun i byggeri, men også i udviklingen og opretholdelsen af et lokalsamfund.

Når Underværker bidrager med en større eller mindre sum, udfordrer de ildsjælene til at tænke i de muliges kunst. Dette fremmer en særlig kreativitet hos ildsjælene, som gang på gang viser, at man ikke behøver meget for at skabe stor værdi i det nære miljø, som det også er blevet tydeliggjort i afsnittet om den sociale værdi.

“

Vi, der har arbejdet med det her, kan jo se, hvor meget man faktisk får ud af de midler – selv når det kun er små beløb. Det kan være 500.000 kroner, og det lyder måske ikke af meget, men man får virkelig en forandring for pengene. I de store projekter kan man slet ikke se, hvad 500.000 kroner går til – men her rækker de ekstremt langt. (...) de går direkte til det allermost nødvendige – et nyt tag, et køkken. De går helt konkret til reelle og synlige forandringer.”

Kristian Krog, tidl. jurymedlem

Foto: Maria Westh Hage

“

De her bevillinger rammer lige dér, hvor de gør allermest gavn – næsten som med laserpræcision. Alle parter lægger ekstra energi i projektet. Det tætte samarbejde mellem bygherre og rådgivere gør, at idéer hurtigt bliver til handling. Jeg er sikker på, at den forskel, de her midler gør, er meget større end selve beløbet.”

Michael Lynge, rådgiver

Katalysator for lokal udvikling og nye initiativer

Når Realdania og Underværker giver deres 'godkendelse' til ildsjælene og deres projekter, kan det få en katalytisk effekt for både individerne og deres lokalsamfund. At have en fond som Realdania ombord i et projekt kan gøre ildsjælene mere 'attraktive' og dermed åbne døre for at modtage midler fra andre fonde, kommuner osv. – og på den måde generere ny værdi.

Med støtten oplever ildsjælene desuden en styrket tro på egne evner, idet deres drømme anerkendes. Engagementet øges, og robustheden vokser blandt projektgruppen, som begynder at tro mere på deres egne og projektets muligheder.

Den økonomiske værdiskabelse kan således siges at strække sig langt ud over det enkelte projekt. Den spreder ringe i vandet, der kan føre til flere initiativer – videreudvikling af det enkelte projekt, nye lignende initiativer eller helt nye byggeprojekter. Den økonomiske kapital tilfører en værdi, der smitter positivt af på ildsjælene, stedet og potentielt mere end blot lokalområdet.

“

Den lokale ejendomsmægler meldte faktisk, at i årene efter vi havde købt fabrikken, kunne de se, at huspriserne begyndte at stige i gaderne ned mod motorfabrikken. Det viser jo, at det har en kæmpemæssig betydning, når nogen kommer med energi og puster liv ind i et lokalsamfund.”

Motorfabrikken Marstal, ildsjæl

“

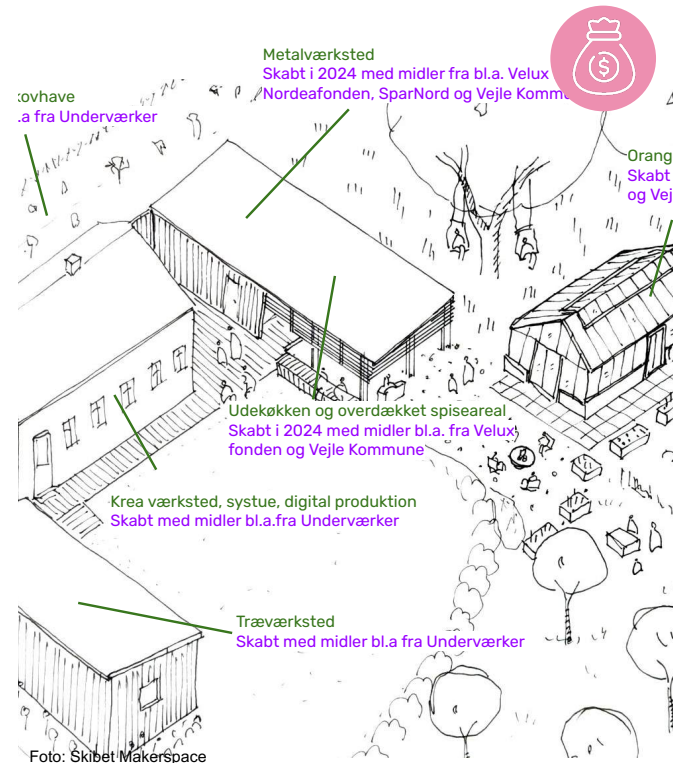
Der er opstået mange samarbejder (...) Udstillingen på Arken er kurateret af børnene og de unge. De er på Brøndby Stadion hver gang der spilles kamp, tager billeder og har lavet en fotobog. Vi har også lavet, med DSB, en stor udstilling med nogle af billederne fra de unge.”

Turning Tables, ildsjæl

“

Den støtte vi fik, havde den indvirkning, at Sydbank kom ind til allersidst og også sagde ja – og det var egentlig på baggrund af, at der kom sådan en spiller som underværker med ind.”

Møbelfabrikken Nexø, ildsjæl

HVILKEN BETYDNING HAR UNDERVÆRKER?

Potentialer og mulighedsrum

HVORDAN KAN UNDERVÆRKER MERE MÅLRETTET STYRKE SOCIALE MØDER OG KOMPETENCELØFT?

Underværker støtter fysiske byggeprojekter, men resultaterne er også sociale.

Kan Underværker i sin kommunikation og sine aktiviteter understøtte etableringen og styrkelsen af nye og eksisterende fællesskaber? Og kan Underværker støtte unge ildsjæles personlige udvikling gennem et Underværk?

HVORDAN KAN UNDERVÆRKER UNDERSTØTTE, AT DE NYE KULTURELLE 'PERLER' RÆKKER UD OVER DET LOKALE?

Den kulturelle værdiskabelse har stort potentiale til at styrke lokalsamfundet, men mange steder har underværket også et bredere regionalt eller nationalt potentiale.

Kan Underværker være med til at facilitere samarbejder og skabe kommunikation der rækker ud over det nære lokalområde, og som får kulturprojekterne ud over rampen?

KAN UNDERVÆRKER BRUGE DE 4 STRATEGIER FOR MILJØ-MÆSSIG BÆREDYGTIGHED I KOMMUNIKATION TIL ILDSJÆLE?

Begrebet 'bæredygtighed' bruges i flæng, og som uerfaren ildsjæl kan det være en stor opgave at omsætte Realdanias/Underværkers ambitioner om bæredygtighed til konkret virkelighed.

Kan de fire strategier for bæredygtighed anvendes i kommunikationen med potentielle og udvalgte projekter, som konkretisering af, hvordan bæredygtighed kan se ud?

HVORDAN KAN UNDERVÆRKER FASTHOLDE DEN RISIKOVILLIGE OG AKTIVITISKE PRAKSIS?

Underværker roses for sin risikovillighed og for sin 'aktivistiske' praksis, hvor ansvaret modigt overdrages til frivillige ildsjæle. Kan Underværker fastholde denne risikovillighed og aktivisme i takt med at den succesfulde indsats bliver sat i system og alignes med Realdanias strategiske ambitioner?

6.

Perspektiver på Underværker –
opsamling på samtaler fra
workshoppen

Workshop om perspektiver på Underværker

Som opfølgning på analysen afholdt Realdania en workshop d. 14/8 2025. Formålet med workshoppen var at bygge videre på undersøgelsen ved at udforske perspektiver og nuancer på frivilligheden sammen gennem forskellige faglige og personlige perspektiver på civilsamfundet og frivillighedens potentiale. Workshoppens nøglespørgsmål var:

Hvad betyder Underværker for debyggende ildsjæle og deres lokalsamfund? Og hvordan kan Underværker som strategisk indsats skærpes med henblik på at forløse yderligere potentialer for social resiliens?

Workshoppens deltagerkreds var sammensat af nøje udvalgte videnspersoner og faglige eksperter udefra, samt nøglepersoner fra Realdania og sekretariatet i BARK Rådgivning.

Dette er en opsamling på workshoppen.

DELTAGERE PÅ WORKSHOPPEN

Eksperter udefra med forskellige faglige perspektiver:

- **Esben Danielsen**, direktør i Kulturens Analyseinstitut og tidl. jurymedlem i Underværker // *Perspektiver i krydsfeltet mellem frivillighed og kultur*
- **Bjarne Ibsen**, professor emeritus ved SDU // *Forskningsperspektiver på frivillighed og civilsamfund*
- **Kristian Krog**, direktør for Den Ny Maltfabrik og tidl. jurymedlem i Underværker // *Perspektiver på det at være ildsjæl med en drøm om et projekt, der skaber udvikling i et samfund*
- **Michael Lyng**, Lyng Lyng Arkitekter // *Perspektiver fra arkitektrådgiversiden, når ildsjælene har brug for professionel sparring i arbejdet med komplekse byggeprojekter*
- **Andreas Hjorth Frederiksen**, innovationschef i Røde Kors // *Perspektiver på det sociale potentiale i frivilligheden*
- **Charlotte Bach Thomassen**, Landsformand DGI og næstformand i Frivilligrådet // *Perspektiver på organiseret frivillighed i idrætsforeningerne og viden fra Frivilligrådet*

Deltagere fra Realdania og Underværker:

- **Sidsel Stybe**, formidlingsrådgiver i Realdania
- **Rasmus Rune Nielsen**, sekretariatschef i Realdania
- **Laura Kristine Bjerre Much**, projektchef i Realdania
- **Ditte Marquard Jessen**, projektchef i Realdania
- **Simon Harboe**, projektchef i Realdania
- **Susanne Rud**, sekretariatsleder for Underværkers sekretariat i BARK Rådgivning
- **Birgitte Lindegaard Jensen**, ansvarlig for kommunikation af Underværker i BARK Rådgivning
- **Silke Apostoli**, sekretariatsmedarbejder for Underværker i BARK Rådgivning

Det særlige ved ildsjælene

PASSION SOM DRIVKRAFT

Ildsjælene er projekternes styrke og svaghed. Projekter drevet af passionerede individer og fællesskaber er præget af fremdrift, innovation og høje realiseringsgrader, men kan også være sårbare for forandring. Passionen kan være båret af positive fremtidsdrømme såvel som hård nødvendighed og en brændende platform.

Det er ikke altid sjovt at være ildsjæl med noget på spil. Projekterne kan skabe konflikt og uenighed og hvis nøglepersoner falder fra, kan det være fatalt for et ellers godt og meningsfuldt projekt.

Ordet 'ildsjæl' betyder at sjælen brænder og er enormt værdiladet. Det må ikke kun være det, vi søger efter. Meget frivillighed er båret af en konkret nødvendighed. (...) Meget frivillighed er båret af noget, der ikke er sjovt. Det sjove er midlertidigt.

Bjarne Ibsen, professor emiritus, SDU

"UNDERLIGE" PROJEKTER I FRIVILLIGE HÆNDER

Ildsjælene ser samfundets blinde pletter og realiserer skæve, anderledes, nytænkende og 'underlige' projekter, som ikke ellers var blevet til virkelighed. Projekterne er drevet af behov her og nu og der opstår ofte noget uventet.

Underværker-projekterne har livsforløb der er interessante at kigge ned i. Organiseringsformerne kan forandres undervejs fordi projektets proces stiller nye krav til kompetencer. Mens der er stor læring og kompetenceudvikling for ildsjælene, skubber projekterne også læring og udvikling tilbage i samfundet og har et stort forandringspotentiale.

Ildsjæles projekter sker ofte på trods. Forud for ansøgningen kan der være endeløse kampe, diskussioner, konflikter og drømme i lokalområdet. Det at man kan søge støtte hos Underværker kan blive en anledning til at sige 'nu samler vi tropperne'. Underværker kan blive anledningen til at flokken letter.

Andreas Hjorth Frederiksen, Røde Kors

Når bygningen er omdrejningspunkt

BYGNINGEN SOM DET FÆLLES TREDJE

Det særlige ved Underværker i forhold til andre frivillige projekter og initiativer er, at byggeriet er omdrejningspunktet.

Byggeriet bliver 'et tredje rum' – en fælles neutral spillebane, hvor fællesskabet kan opstå. Et sted der ikke er 'nogens' men er 'vores' og som skaber nyt liv i husene.

Men byggeprojekter kan også give anledning til uenighed og konflikt. Kunsten er at holde den gode energi over langvarige, komplekse byggeprojekter med mange interesser og meget på spil.

Underværker skiller sig ud og skaber en anledning til nødvendigt fokus på faciliteters betydning. Det vil være vigtigt at undersøge, hvad er deltagelsesværdien og hvad er den demokratiske værdi i projekterne? Der kan være konflikt i at lave lokale byggeprojekter.

Charlotte Bach Thomasson, Næstformand i Frivilligrådet

GOD RÅDGIVNING AF "UNDERLIGVÆRKER"

Det er ikke altid den arkitektoniske rådgivning der er den vigtigste. Det mest succesfulde er, når rådgiver kan hjælpe ildsjælene med at realisere de skøre idéer. Det kan handle om arkitektur, men det kan også være at finde den gode driftsmodel, at navigere myndighedskrav eller at oversætte mellem ildsjæle og ejere, fonde og myndigheder.

Rådgiver skal forstå, hvad det er han skal forløse, og være nysgerrig på, hvad behovet er. En dygtig og nysgerrig rådgiver kan blive en vigtig fødselshjælper for ildsjælenes innovative og 'underlige' visioner.

Underværker er finurlige, nysgerrige 'underligværker'. De er mere værdifulde end det umiddelbare behov. De skubber til fondens praksis, de skubber til kommunens praksis og de er irriterende, fordi de går ud over eksisterende normer. Det er afgørende at holde fast i 'underligværkerne', at turde lave noget underligt, irriterende og grimt.

Esben Danielsen, direktør i Kulturens Analyseinstitut

Fra økonomisk til social kapital

RISIKOVILLIG STØTTE TIL NØDVENDIGE PROJEKTER

Det er afgørende at Underværker stiller fleksibel, risikovillig kapital for aktører med dybt kendskab til lokale behov. Underværkers bidrag betyder at nødvendige projekter har mulighed for at blive økonomisk bæredygtige på den lange bane.

Underværkers økonomiske støtte er mere værdifuld end det umiddelbare behov og projekternes lokale værdiskabelse overgår den konkrete økonomiske investering. Underværkers støtte er nemlig også det venlige skub og en tilkendegivelse af, at nogen tror på projektet. Det forpligtiger, inspirerer og motiverer ildsjælene.

Generering af økonomi kan vokse, selv ved de små projekter, som måske er kortvarige. De kan fx ende med at opstå andre steder, afføde andre ting og initiativer som skaber ny og måske endnu større værdi.

Kristian Krog, Den Ny Maltfabrik

UNDERVÆRKER BLIVER PROTOTYPER

Underværkers projekter er ikke nødvendigvis af største skala, men rummer kimen til mange centrale samfundsproblematikker. Projekterne udvikler sig over tid og små projekter kan blive katalysator for en større lokal forandring, der nyformulerer stedet. Selv projekter der ikke bliver realiseret efterlader en strøm af samtaler og henvendelser.

Der er potentiale i at drage mere læring af hvordan projekterne – måske netop på grund af deres lille skala - igangsætter en ny udvikling og fungerer som 'prototyper' eller pilotprojekter for en større udvikling, der styrker den sociale kapital i lokalsamfundet.

Underværker-projekterne er det positive, som ikke ellers kunne være sket. At der gives risikovillige midler til et projekt, som ikke ellers var opstået og som er drevet af behovene her og nu – på den måde kan der opstå noget helt uventet!

Michael Lynge, Lynge Lynge

Idéer og mulige næste skridt

PERSPEKTIVER PÅ UNDERVÆRKER

- **Best practice guide:** En guidebog for frivillige bygherrer ift. hvordan gode projekter organiseres og generelt inspiration og best practise for ildsjæle, der skal i gang, så de ikke skal starte forfra.
- **Kritisk, perspektiverende lokal analyse:** Dyb lokal analyse af de lokalsamfund, som underværker har været en del af, og som involverer aktører, der ikke er direkte involveret i projekterne, men kan give kritiske perspektiver på projekterne udefra.
- **Underværker som prisme for byggeriets værdikæder:** Dyb forståelse af de projekter eller byggerier, hvor Underværker har fungeret som en vellykket prototype. Hvad kan de lære os om værdikæder i byggeriet?
- **Projekternes livsforløb:** Frafaldsanalyse og underværker projekters livsforløb eller 'journeys'. Hvad sker der med projekter og lokalsamfund efter afslag? Hvordan forandrer organisationsformerne sig hos støttede projekter over tid, fx fra udvikling til drift?
- **Opkvalificering af rådgivere:** Kompetenceløft af rådgiverne til at hjælpe ildsjælene med at forløse nytænkende projekter, der ikke holder sig indenfor normen og rækker ud over det arkitektoniske.
- **Ildsjæle som kulturpiloter:** Hvordan ildsjæle er med til at nytænke kultur i byer og på landet, fx ift. scenekunst. Dybdgående forståelse af, hvordan den længerevarende, forandringspotente organisering ser ud i forhold til at flytte på den sociale resiliens og kulturelle normer.

Old ways won't open new doors.

IS IT A BIRD projektteam:

Julie Agersnap / Konsulent / juliex@isitabird.dk

Laura Houvenaeghel Willersted / Senior Konsulent / laura@isitabird.dk

Kirstine Cool / Director / kirstine@isitabird.dk

www.isitabird.dk

Litteraturliste

1. Ingold, T. (2000). The perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill. Routledge.
2. Gyldendal. (n.d.). Resiliens. Den Store Danske. <https://lex.dk/resiliens>
3. Berliner, P. (2014). Tidlig indsats og social resiliens i et community psykologisk perspektiv. Pædagogisk psykologisk tidsskrift / Pædagogiske Psykologers Forening, 51(4), 24-32.
4. Dansk Sprognævn. (n.d.). Sted. Den Danske Ordbog. <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=sted>
5. Altinget: Lokal kulturpolitik handler ikke om underholdning. Det handler om at skabe byer, hvor vi har lyst til at leve og bo - <https://www.altinget.dk/fonde/artikel/kulturen-er-blevet-degraderet-til-ren-underholdning>